

Анна Сергіївна ПОДСОХА

кандидат економічних наук, заступник начальника Чугуївського відділу камеральних перевірок управління з питань виявлення та опрацювання податкових ризиків
Головного управління ДПС у Харківській області
ORCID ID: 0000-0001-8710-6948

РОЛЬ ТА МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ

Подсоха А. С. Роль та місце сільськогосподарських товаровиробників у системі управління продовольчою безпекою. Український журнал прикладної економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 276 – 280.

Анотація

У статті акцентовано увагу, що саме діяльність аграрних підприємств є основою створення пропозиції агропродовольчої продукції на ринку, яка є базисом дотримання продовольчої безпеки на всіх рівнях. Обґрунтовано ідентифікацію місця та ролі сільськогосподарського товаровиробника як базової ієрархічної одиниці в системі управління формуванням та дотриманням продовольчої безпеки на суб'єктному, місцевому та національному рівнях. Встановлено, що саме аграрні підприємства акумулюють необхідні ресурси для виробництва продовольства, його пропозиції на ринку та розподіл на засадах соціальної відповідальності, мають відповідні управлінські можливості для здійснення діяльності з забезпечення продовольчої безпеки без суттєвих додаткових матеріальних затрат. Обґрунтовано, що дотримання продовольчої безпеки на будь-якому рівні полягає у формуванні ринкової пропозиції агропродовольчої продукції в обсягах, достатніх для споживання згідно з визначеними раціональними нормами, при належному рівні якості у відповідності з вимогами безпечності вказаної продукції.

Ключові слова: продовольча безпека, раціональне споживання, управління якістю продукції, сільськогосподарський товаровиробник.

Anna PODSOKHA

PhD in Economics, Deputy Head of the Chuguyiv Department of Chamber Inspections of the Department for Identifying and Processing Tax Risks of the Main Department of the State Tax Service in the Kharkiv Region

THE ROLE AND PLACE OF AGRICULTURAL PRODUCERS IN THE FOOD SECURITY MANAGEMENT SYSTEM

Podsokha A. The role and place of agricultural producers in the food security management system. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 2, pp. 276 – 280.

Abstract

Agriculture is system-forming in the national economy, which makes it one of the key sectors of the economy, which determines food and, within certain limits, economic, environmental and energy security of the state. The priority of attention to agricultural producers is determined by the irreplaceability of their products and food in the human life and society, its exceptional social significance. The purpose of the article is to study the essence of the definition of "food security" and determine the place and role of agricultural producers in the food security management system. It was determined that definitely food security is an object of consideration, mostly at the global, national and regional levels of the formation and functioning of socio-economic systems. In the context of this, it is emphasized that the activity of agricultural enterprises is the basis of creating an offer of agro-food products on the market, which is the basis of compliance with food security at all levels. The identification of the place and role of the agricultural producer as a basic hierarchical unit in the management system of the formation and observance of food security at the subject, local and national levels is substantiated. It has been established that agricultural enterprises accumulate the necessary resources for food production, its supply on the market and distribution on the basis of social responsibility, and have the appropriate management capabilities to implement activities to ensure food security without significant additional material costs. It is also substantiated that compliance with food safety at any level consists of the formation of a market offer of agro-food products in volumes sufficient for consumption according to the defined rational norms, with an appropriate level of quality in accordance with the safety requirements of the specified products.

Keywords: food safety, rational consumption, product quality management, agricultural producer.

JEL classification: Q18

Вступ

Першочерговість уваги до сільськогосподарських товаровиробників зумовлюється незамінністю сільськогосподарської продукції та продовольства в життєдіяльності людини і суспільства, його винятковою соціальною значимістю. Аграрний сектор України з його базовою складовою, сільським господарством є системоутворюючим в національній економіці, що формує фактори збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки, утворює ринок сільськогосподарської продукції та продовольства. Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що на даному етапі може стати локомотивом розвитку національної економіки, дати імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню у державі.

На актуальність проблеми продовольчої безпеки як пріоритету агропродовольчої політики вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема праці А.І. Алтухова, В.Я. Амбросова, Ю.Д. Білика, В.П. Галушка, О.І. Гойчука, А.В. Гордєєва, Р.М. Дацків, С.М. Кваші, О.В. Кочетков, І.І. Лукінова, Л.О. Мармуль, Р.В. Марков, П.Т. Саблука, В.О. Точиліна, Л.М. Худолій, Г.В. Черевка, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина. Таким чином, проблема продовольчої безпеки в сучасних умовах вимагає до себе особливої уваги, що пов'язано з негативними чинниками, які впливають на її стан. Нині показники, що характеризують споживання продуктів харчування населенням України і визначають рівень її продовольчої безпеки, знизились до критичної межі, що обумовлює своєчасність досліджень зазначеної проблеми.

Мета дослідження

Метою даної наукової праці є дослідження сутності дефініції «продовольча безпека» та визначення місця і ролі сільськогосподарських товаровиробників у системі управління продовольчою безпекою.

Виклад основного матеріалу

Агропродовольча сфера являє собою один з об'єктів управління аграрної політики, на який покладається завдання формування пропозиції на продовольство. Одночасно потрібним є формування попиту на нього, тому у даному випадку необхідним є системний підхід, що передбачає визначення пріоритетів за кожним напрямом аграрної політики з подальшим їх розглядом у взаємозв'язку. Заходи щодо аграрних товаровиробників та переробних підприємств доповнюються заходами щодо підприємств сфери торгівлі і населення. Продовольча безпека формується на основі холистичного підходу, який передбачає тісний взаємозв'язок між всіма складовими зазначеного процесу.

Разом з тим Гойчук О.І. розглядає «продовольчу безпеку» у вузькому та широкому розумінні відповідно як «стан економіки» та як «гарантовану здатність держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної та фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників» [1].

Науковці Н. Лагодієнко та В. Лагодієнко розглядають продовольчу безпеку в умовах глобалізації та інтеграції з точки зору попередження надмірної залежності країни від імпорту життєвонеобхідних продуктів харчування при недостатньому власному їх виробництві [2]. Основними негативними наслідками такої залежності є: обтяження платіжного балансу країни великими першочерговими видатками, погіршення забезпечення населення, голод і підвищення соціальної напруги.

Найбільш повним можна вважати визначення «продовольчої безпеки» білоруськими науковцями: «продовольча безпека – це забезпеченість продовольчими ресурсами, потенціалом та гарантіями, здатність держави незалежно від зовнішніх і

внутрішніх умов чи загроз задовольняти потреби населення країни в цілому і кожного громадянина зокрема продуктами харчування в обсягах, якості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особи, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення» [3]. В даному випадку ми цілком згодні з авторами, адже їх визначення охоплює достатньо широкий спектр питань. Особливо це стосується відтворення населення. Ця проблема дуже гостро стоїть для України, оскільки останні 25 років чисельність населення невпинно скорочується, і неостанню роль у цьому зіграла доступність якісного і повноцінного харчування. Переважна більшість знаходиться за межею бідності.

Калашнікова Є.Д. та Стефанишин Б.М. у визначенні «продовольчої безпеки», роблять наголос на «задоволенні потреб населення країни в цілому й кожного громадянина зокрема в питній воді [4]. Автори в даному визначенні хотіли зробити особливий наголос на екологічності продовольчої безпеки. Хибною є думка, що проблема доступності чистої води існує в країнах з посушливим кліматом, але зі зміною кліматичних умов вона поступово набуває значення для України.

Чорнодід І.С. до трактування продовольчої безпеки додає три моменти: сім'я, розвиток нації та стійкий економічний розвиток. На думку автора, під продовольчою безпекою слід розуміти такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [5].

Борщевський П. під продовольчою безпекою розуміє стан економіки, забезпечений відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями, а також при якому, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігається необмежена у часі здатність держави (суспільства) забезпечувати економічну та фізичну доступність для всього населення життєвоважливих продуктів харчування в обсягах, якості й асортименті, достатніх для розширеного відтворення кожної особи у звичних умовах і мінімально необхідних для підтримки здоров'я та працездатності у надзвичайних продовольчих ситуаціях [6]. Тобто він конкретизує необхідні потреби, пов'язуючи їх з науковими нормами харчування і підсилює в її трактуванні якісний показник продовольства.

За визначенням О. Ульянченко, який має суттєвий доробок з даної проблематики, продовольча безпека – це ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшенні середовища проживання [7].

Деякі вчені поряд з цим зробили висновок, що продовольча безпека – системне поняття, яке включає в себе різноманітні аспекти, що характеризують його розвиток як системи. Так, у функціонуванні продовольчого комплексу можна розрізняти аспекти інформаційної, економічної, фінансової та інших видів безпеки. Вони, звичайно, взаємопов'язані і взаємообумовлені, по-різному діють на стан всієї розглянутої системи. Сенс підходу полягає в тому, що весь спектр проблем розглядається під єдиним кутом зору – їх вплив на можливе руйнування продовольчого блоку. Це дозволяє систематизувати показники продовольчої системи, створити структуру цінностей, щоб потім розпочати аналіз кожного з аспектів, які мають специфічні властивості.

Як показало дослідження, ряд авторів дає спрощене визначення продовольчої безпеки, вважаючи, що це система заходів, що забезпечує виробництво і задоволення кількісно-якісних потреб населення країни в висококонкурентоспроможних вітчизняних продуктах харчування широкого асортименту. Поряд з цим, є цілий ряд авторів, які зробили свій внесок у поняття «продовольча безпека», які навряд чи доповнять основними ознаками цей термін. Відповідно, можемо сформулювати таке визначення поняття «продовольча безпека», що це одна з найбільш важливих соціально-економічних категорій, яка передбачає, що всі суб'єкти економіки на чолі з державою і в розрізі регіонів, зобов'язані забезпечити виробництво кількісно-якісного складу конкурентоспроможного продовольства розширеного асортименту, споживання якого дозволить всім верствам населення, в тому числі незаможним, споживати високобілкову вітаміні-

зовану їжу, необхідну для здорового тривалого способу життя і створити високий життєвий рівень населенню, якому економічно і фізично це продовольство буде доступно.

Продовольча безпека реалізується через динамічну, економічну систему, що забезпечує громадян країни продуктами харчування, які повинні в основному вироблятися на території країни, а в разі їх нестачі закуповуватися за кордоном. Ця система знаходиться під впливом збурюючих і керуючих зовнішніх і внутрішніх впливів.

Враховуючи безліч завдань, що визначають проблему продовольства, а також складність їх вирішення, можна зробити висновок про те, що продовольча безпека країни забезпечується сукупністю економічних та соціальних умов, пов'язаних як з розвитком сільського господарства і всього агропромислового комплексу, так і з загальним станом національної і світової економіки.

Процес формування продовольчої безпеки передбачає тісний взаємозв'язок між агропромисловою, сільськогосподарською, продовольчою, зовнішньоекономічною політикою, діяльністю щодо забезпечення якості і безпеки продовольства та раціонального харчування населення. Вплив на агропродовольчу сферу, яка формує пропозицію на продовольство, доповнюється заходами стимулювання попиту на нього шляхом реалізації соціальних програм, метою яких є забезпечення достатнього рівня харчування усіх категорій населення, забезпечення ефективної зайнятості, демонополізації продовольчого ринку, здійснення цінової політики щодо обмеження рентабельності та торговельних націнок на базові продукти харчування до економічно обґрунтованого рівня.

Вказане дозволяє виконати ідентифікацію місця та ролі товаровиробника як базової ієрархічної одиниці в системі управління формуванням та дотриманням продовольчої безпеки на суб'єктному, місцевому та національному рівнях (рис. 1).

Рис. 1. Ідентифікація місця сільськогосподарських товаровиробників у системі управління продовольчою безпекою

Саме аграрні товаровиробники акумулюють необхідні ресурси для виробництва агропродовольчої продукції, її пропозиції на ринку та розподілу на засадах соціальної відповідальності. Крім того, як суб'єкт виробничої та комерційної діяльності вони мають управлінські можливості для впливу на суспільну думку та здійснення відповідальної діяльності з забезпечення продовольчої безпеки без суттєвих додаткових матеріальних затрат. Дотримання продовольчої безпеки на будь-якому рівні полягає у формуванні ринкової пропозиції агропродовольчої продукції в обсягах, достатніх для споживання

згідно з визначеними раціональними нормами, при належному рівні якості у відповідності з вимогами безпечності вказаної продукції. При цьому суб'єктами формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції, передусім у сільськогосподарському її товарному сегменті, лишаються товаровиробники, а отже саме від вмотивованості їх економічної та ринкової поведінки залежить дотримання стану продовольчої безпеки в країні. В свою чергу, державні інститути та інституції лише створюють нормативно-правове поле та регуляторні впливи, які покликані формувати відповідні мотиви та належним чином коригувати економічну поведінку товаровиробників, спонукати їх до здійснення управлінських заходів та відповідних дій щодо виробництва та реалізації належних обсягів продукції необхідної якості.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, в результаті дослідження сутності продовольчої безпеки визначено, що вона є об'єктом розгляду, здебільшого на глобальному, національному та регіональному рівнях формування та функціонування соціально-економічних систем. Втім, саме діяльність аграрних підприємств є основою створення пропозиції агропродовольчої продукції на ринку, яка є основою дотримання продовольчої безпеки на всіх рівнях. Крім того, саме аграрні підприємства акумулюють необхідні ресурси для виробництва продовольства, його пропозиції на ринку та розподілу на засадах соціальної відповідальності, мають відповідні управлінські можливості для здійснення діяльності з забезпечення продовольчої безпеки без суттєвих додаткових матеріальних витрат.

Список літератури

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми: автореферат дис. доктора екон. наук: 08.07.02. Миколаїв. 2004. 25 с.
2. Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив процесів глобалізації та міжнародної інтеграції на стан продовольчої безпеки України та її регіонів. *Науково-виробничий журнал Бізнес-навігатор*. 2013. № 3 (32). С. 219-225.
3. Пабат О.В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С.86-90.
4. Калашнікова Є.Д., Стефанишин Б.М. Продовольче забезпечення регіону за умов трансформаційної економіки. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка*. 2008. № 6. С. 33-37.
5. Чорнодід І.С. Економічна безпека як категорія економічної теорії. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 11 (29). С. 17-26.
6. Борщевський П., Дейнеко Л. Продовольча безпека країни: стан і тенденції. *Розбудова держави*. 2007. № 6. с. 66-73.
7. Ульяновченко О.В., Прозорова Н.В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. *Міжнародний конгрес «Мир»*. 2014. URL: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.
8. Артимонова І.В. Теоретичні підходи до формування системи продовольчої безпеки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 3 (178). С. 19-23.

References

1. Hojchuk, O.I. (2004). *Prodovol'cha bezpeka: teoriia, metodolohiia, problemy*. [Food safety: theory, methodology, problems: abstract of the dissertation]. Abstract of D. Sc. Dissertation. 08.07.02. Mykolaiv.
2. Lahodiienko, V.V., Lahodiienko, N.V. (2013). «The influence of the processes of globalization and international integration on the state of food security of Ukraine and its regions». *Naukovo-vyrobnychyj zhurnal Biznes-navihator*. 2013. no. 3 (32). pp. 219-225
3. Pabat, O.V. (2010). «Food security as a component of the economic security of the state». *Ekonomika APK*. no. 12. pp. 86-90.
4. Kalashnikova, Ye.D., Stefanyshyn, B.M. (2008). «Food security of the region under the conditions of the transformation economy». *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Serii: Ekonomika*. no. 6. S. 33-37.
5. Chornodid, I.S. (2003). «Economic security as a category of economic theory. Actual problems of the economy». *Aktual'ni problemy ekonomiky*. no. 11 (29). pp. 17-26.
6. Borschevs'kyj, P., Dejneko, L. (2007). «Food security of the country: state and trends». *Rozbudova derzhavy*. no. 6. pp. 66-73.
7. Ul'ianchenko, O.V., Prozorova, N.V. (2014). «Food safety is the basis of national security of the state». *Mezhunarodnyj konhress «Myr»*. 2014. Available at: http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5.
8. Artimonova, I.V. (2016). «Theoretical approaches to formation of a food safety system». *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. vol. 3. no. 178. pp. 19-23.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2022 р.